

G. W. LEIBNIZ

LA MONADOLOGIE Η ΜΟΝΑΔΟΛΟΓΙΑ

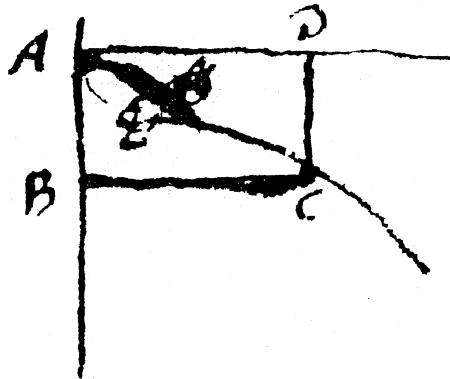
Εισαγωγή - ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΒΩΚΟΣ
Μετάφραση - ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ

ΥΠΕΡΙΩΝ — ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ

1997.

$$\int \frac{1}{2} x x dy = \frac{1}{2} x^2 y$$

Analysij Tetragonistica

ex Centro barycij

vid. supra part 2.

alin 160da

Χειρόγραφη σημείωση του Leibniz με τὸ σύμβολο τοῦ ολοκληρώματος, 1675.

LA MONADOLOGIE
Η ΜΟΝΑΔΟΛΟΓΙΑ

---

1. Ἡ μονάδα, γιὰ τὴν ὁποία θὰ κάνουμε ἐδῶ λόγο, δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ μίᾳ ἀπλῇ ὑπόστασῃ ποῦ εἰσέρχεται στὰ σύνθετα· ἀπλή, δηλαδὴ χωρὶς μέρη. (Θεοδ. §10.)

2. Καὶ πρέπει νὰ ὑπάρχουν ἀπλὲς ὑποστάσεις, ἀφοῦ ὑπάρχουν σύνθετα. Γιατί τὸ σύνθετο δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ σωρὸς ἢ *agregatum* ἀπὸ ἀπλά.

3. Κι ἐκεῖ ποῦ δὲν ὑπάρχουν μέρη, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἔκτασῃ, οὔτε σχῆμα, οὔτε δυνατὴ διαιρετότητα. Οἱ μονάδες λοιπὸν αὐτὲς εἶναι τὰ ἀληθινὰ ἄτομα τῆς φύσης· μὲ μίᾳ λέξει, τὰ στοιχεῖα τῶν πραγμάτων.

4. Οὔτε φόβος γιὰ διάλυση ὑπάρχει οὔτε καὶ κανένας κατανοητὸς τρόπος ὥστε νὰ μπορεῖ μίᾳ ἀπλῇ ὑπόστασῃ νὰ χαθεῖ φυσικά. (Θεοδ. §89.)

5. Γιὰ τὸν ἴδιο λόγο, δὲν ὑπάρχει καὶ τρόπος ὥστε μίᾳ ἀπλῇ ὑπόστασῃ νὰ μπορεῖ νὰ ἀρχίσει φυσικά, ἀφοῦ δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ σχηματισθεῖ μὲ σύνθεσῃ.

6. Ἔτσι, μπορούμε νὰ ποῦμε ὅτι οἱ μονάδες δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἀρχίσουν, οὔτε νὰ τελειώσουν παρὰ μονομιᾶς· δὲν μποροῦν, δηλαδὴ νὰ ἀρχίσουν παρὰ μὲ δημιουργία καὶ μόνο μὲ ἐκμηδένισῃ νὰ τελειώσουν. Ἐνῶ τὸ σύνθετο ἀρχίζει καὶ τελειώνει κατὰ μέρη.

7. Ἀκόμη δὲν ὑπάρχει ἐξήγηση γιὰ τὸ πῶς μπορεῖ μιὰ μονάδα νὰ ἀλλοιωθεῖ ἢ νὰ ἀλλάξει στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἀπὸ κάποιο ἄλλο δημιούργημα. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ μέσα τῆς δὲν μπορούμε νὰ μεταθέσουμε τὸ παραμικρὸ οὔτε νὰ νοήσουμε τὴν παραμικρὴ ἐσωτερικὴ κίνηση ποὺ νὰ μπορεῖ νὰ διεγερθεῖ, νὰ κατευθυνθεῖ, νὰ αὐξηθεῖ ἢ νὰ μειωθεῖ. Τοῦτο εἶναι δυνατὸν στὰ σύνθετα ὅπου ὑπάρχουν μεταβολές ἀνάμεσα στὰ μέρη. Οἱ μονάδες δὲν ἔχουν παράθυρα ἀπ' ὅπου κάτι τι μπορεῖ νὰ μπεῖ ἢ βγεῖ. Οἱ ιδιότητες δὲν μποροῦν νὰ ἀποσπασθοῦν ἢ νὰ περιφέρονται ἔξω ἀπὸ τὶς ὑποστάσεις, ὅπως ἔκαναν ἄλλοτε τὰ αἰσθητὰ εἶδη τῶν Σχολαστικῶν. * Ἐτσι, οὔτε οὐσία, οὔτε ιδιότητα μπορεῖ νὰ εἰσέλθει ἀπ' ἔξω μέσα σὲ μιὰ μονάδα.

8. Ὡστόσο, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἔχουν οἱ μονάδες κάποιες ποιότητες· διαφορετικὰ, δὲν θὰ ἦταν κἄν ὄντα. Καὶ ἂν οἱ ἀπλὲς ὑποστάσεις δὲν διέφεραν κατὰ τὶς ποσότητες τους, δὲν θὰ ὑπῆρχε μέσο γιὰ νὰ ἀντιληφθοῦμε ὁποιαδήποτε μεταβολὴ στὰ πράγματα. Καὶ τοῦτο γιὰτὶ ὅ,τι εἶναι μέσα στὸ σύνθετο δὲν μπορεῖ νὰ προέλθει παρὰ μόνον ἀπὸ ἀπλὰ συστατικά. Οἱ μονάδες, ὄντας χωρὶς ποιότητες, δὲν θὰ μπορούσαν νὰ διακριθοῦν ἢ μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἀφοῦ οὔτε κατὰ τὴν ποιότητα διαφέρουν. Κατὰ συνέπεια, ἀφοῦ προϋποθέτουμε τὴν ὑπαρξὴ τοῦ πλήρους, κάθε τύπος θὰ δεχόταν πάντοτε, κατὰ τὴν κίνηση, μόνον τὸ ἰσοδύναμο ἐκείνου ποὺ ἤδη εἶχε καὶ μιὰ κατάσταση πραγμάτων θὰ ἦταν ἀδιάκριτη ἀπὸ τὴν ἄλλη.

9. Είναι ακόμη ανάγκη όμως κάθε μονάδα να διαφέρει από κάθε άλλη. Γιατί δεν υπάρχουν στην φύση δύο όντα που να είναι έντελως τὰ αὐτὰ χωρίς να μπορούμε να βρούμε μια έσωτερική διαφορά ή μια διαφορά θεμελιωμένη σ' ένα έσωτερο διαχωρισμό.

10. Θεωρῶ επίσης ἀποδεκτὸ ὅτι κάθε δημιουργημένο ὄν, ἄρα καὶ ἡ μονάδα, κι αὐτὴ δημιουργημένη, ὑπόκειται σὲ μεταβολὴ καὶ ἀκόμη ὅτι αὐτὴ ἡ μεταβολὴ εἶναι συνεχῆς μέσα σὲ κάθε μονάδα.

11. Ἐπ' ὅσα εἶπαμε, ἔπεται ὅτι οἱ φυσικὲς μεταβολὲς τῶν μονάδων προέρχονται ἀπὸ μιὰ *έσωτερικὴ ἀρχή*, ἀφοῦ μιὰ ἐξωτερικὴ αἰτία δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἐπιδράσει στὸ ἐσωτερικό τους. (Θεοδ. §396, 400.)

12. Ἄλλὰ πρέπει ἀκόμη νὰ ὑπάρχει, χωρὶα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς μεταβολῆς καὶ *κάποια λεπτομέρεια ἐκείνου* ποὺ *μεταβάλλεται*, ὥστε νὰ παράγει τὴν εἰδίκευση καὶ τὴν ποικιλία τῶν ἀπλῶν ὑποστάσεων.

13. Αὐτὴ ἡ λεπτομέρεια ὀφείλει νὰ περικλείει μιὰ πολλαπλότητα μέσα στὴν ἐνότητα ἢ στὸ ἀπλό. Γιατί, ἀφοῦ κάθε φυσικὴ μεταβολὴ γίνεται βαθμιαία, κάτι μεταβάλλεται καὶ κάτι παραμένει. Κατὰ συνέπεια, μέσα στὴν ἀπλὴ ὑπόσταση πρέπει νὰ ὑπάρχει πλῆθος παθήματα καὶ σχέσεις, ἂν καὶ αὐτὴ δὲν ἔχει μέρη.

14. Ἡ μεταβατικὴ κατάσταση ποὺ περιβάλλει καὶ περισταῖ μιὰ πολλαπλότητα μέσα στὴν ἐνότητα ἢ μέσα στὴν ἀ-

πλή υπόσταση δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ αὐτὸ ποῦ ὀνομάζουμε *ἀντίληψη*. Ἡ ἀντίληψη πρέπει νὰ διακρίνεται ἀπὸ τὴν κατάληψη ἢ ἀπὸ τὴν συνείδηση, ὅπως θὰ γίνεи φανερὸ στὴ συνέχεια. Ἐδῶ ἔκαναν μεγάλο σφάλμα οἱ Καρτεσιανοί, γιατί παραμέρισαν ἐντελῶς τις ἀντιλήψεις ποῦ δὲν ἀντιλαμβάνομαστε. Αὐτὸ τοὺς ἔκανε νὰ πιστέψουν ὅτι μόνο τὰ πνεύματα ἦταν μονάδες καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχουν ψυχὲς τῶν ζώων οὔτε ἄλλες ἐντελέχειες· καὶ συγχέουν, ὅπως οἱ ἀμαθεῖς, τὴν μακρὰ σκοτοδίνη μὲ τὸν καθαυτὸ θάνατο, πράγμα ποῦ τοὺς παρέσυρε στὴν σχολαστικὴ προκατάληψη γιὰ ψυχὲς ὀλότελα χωρισμένες [δηλ. ἀπὸ τὸ σῶμα]. Τοῦτο ἐνίσχυσε μάλιστα τὰ διεστραμμένα πνεύματα στὴν γνώμη τους ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀθανασία τῆς ψυχῆς.

15. Ἡ ἐνέργεια τῆς ἐσωτερικῆς ἀρχῆς ποῦ παράγει τὴν μεταβολὴ ἢ τὴν μετάβαση ἀπὸ μιὰ ἀντίληψη σὲ ἄλλη μπορεῖ νὰ ὀνομασθεῖ *ὄρεξη*. Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ ὄρεξη δὲν μπορεῖ πάντοτε νὰ φθάνει ὀλοκληρωτικὰ σὲ ὅλη τὴν ἀντίληψη πρὸς τὴν ὀποία τείνει. Ὡστόσο, πάντοτε κάτι πετυχαίνει καὶ φθάνει σὲ νέες ἀντιλήψεις.

16. Ἐμεῖς οἱ ἴδιοι ἔχουμε τὴν ἐμπειρία τῆς πολλαπλότητας μέσα στὴν ἀπλὴν υπόσταση μόλις διαπιστώσουμε ὅτι καὶ ἡ πιὸ ἀσήμαντη σκέψη ποῦ ἀντιλαμβάνομαστε περικλείει ποικιλία μέσα στὸ ἀντικείμενό της. Ἔτσι, ὅσοι ἀναγνωρίζουν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀπλὴ υπόσταση, πρέπει νὰ ἀναγνωρίζουν αὐτὴν τὴν πολλαπλότητα μέσα στὴν μονάδα. Καὶ ὁ κ. Bayle δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνακαλύψει ἐδῶ δυσκολία, ὅπως τὸ ἔκανε στὸ ἄρθρο *Rogarius* τοῦ Λεξικοῦ του.

17. Είμαστε έξ' άλλου υποχρεωμένοι να ομολογήσουμε ότι η αντίληψη και ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἀπ' αὐτή, εἶναι ἀνεξήγητη με μηχανικούς λόγους, δηλαδή με σχήματα και κινήσεις. Καὶ ἂν φαντασθοῦμε ὅτι ὑπάρχει μηχανὴ πού ἡ δομὴ της παράγει σκέψη, αἴσθημα, αντίληψη, θὰ μπορέσουμε νὰ τὴν νοήσουμε τόσο μεγάλη —διατηρώντας τις ἴδιες ἀναλογίες— ὥστε νὰ μποροῦμε νὰ μπαίνουμε ὅπως μπαίνει κανεὶς μέσα σὲ μύλο, ἐλεύθερα, χωρὶς ἐμπόδιο. Μὲ τὴν βάση αὐτή, ἂν ἐπισκεφθοῦμε τὸ ἐσωτερικὸ της, δὲν θὰ βροῦμε παρὰ μέρη πού ὠθοῦν τὸ ἓνα τὸ ἄλλο, ποτὲ ὁμως κάτι πού θὰ μᾶς ἐπέτρεπε νὰ ἐξηγήσουμε μιὰ ἀντίληψη. *Ἔτσι, μέσα στὴν ἀπλή ὑπόσταση, και ὄχι στὸ σύνθετο ἢ στὴν μηχανή, θὰ πρέπει νὰ ἀναζητήσουμε τὴν ἀντίληψη. Κι ἀκόμη περισσότερο, μόνο αὐτὸ μποροῦμε νὰ βροῦμε μέσα στὴν ἀπλή ὑπόσταση, δηλαδή τις ἀντιλήψεις και τις μεταβολὲς τους. Καὶ σ' αὐτὸ μόνο μποροῦν νὰ συνίστανται ὅλες οἱ ἐσωτερικὲς ἐνέργειες τῶν ἀπλῶν ὑποστάσεων. (Θεοδ. Εἰς.)

18. Θὰ μπορούσαμε νὰ ὀνομάσουμε ἐντελέχειες ὅλες τις ἀπλὲς ὑποστάσεις, ἢ δημιουργημένες μονάδες, γιατί ἔχουν μέσα τους κάποια τελειότητα (ἔχουσι τὸ ἐντελές), ὑπάρχει κάποια αὐτάρκεια πού τις καθιστᾶ πηγὲς τῶν ἐσωτερικῶν τους ἐνεργειῶν καθὼς και, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, ἀσώματα αὐτόματα.

19. * Ἄν θέλουμε νὰ ὀνομάσουμε ψυχὴ ὅτιδήποτε ἔχει ἀντιλήψεις και ὀρέξεις κατὰ τὴν γενικὴ ἔννοια πού μόλις ἐξήγησα, ὅλες οἱ ἀπλὲς οὐσίαι ἢ δημιουργημένες μονάδες θὰ μπορούσαν νὰ ὀνομάζονται ψυχές. *Ἐπειδὴ ὁμως τὸ αἴσθημα εἶναι κάτι τι παραπάνω ἀπὸ ἀπλή ἀντίληψη, δέχο-

μαι ὅτι τὸ γενικὸ ὄνομα μονάδες καὶ ἐντελέχειες ἀρκεῖ γιὰ τις ἀπλὲς ὑποστάσεις πού δὲν ἔχουν παρὰ μόνο ἀντίληψη. Κι ἄς καλοῦμε ψυχὲς μόνο ἐκεῖνες τις οὐσίες τῶν ὁποίων ἡ ἀντίληψη εἶναι πρὸ εὐκρινῆς καὶ συνοδεύεται ἀπὸ μνήμη.

20. Πράγματι, ἔχουμε ἐμπειρία μέσα μας κάποιας καταστάσεως, ὅπου δὲν θυμόμαστε τίποτε καὶ δὲν ἔχουμε καμιὰ εὐκρινῆ ἀντίληψη, ὅπως ὅταν λιποθυμοῦμε ἢ πέφτουμε σὲ ὕπνο βαθύ, χωρὶς ὄνειρα. Σ' αὐτὴν τὴν κατάσταση, ἡ ψυχὴ δὲν διαφέρει αἰσθητὰ ἀπὸ τὴν ἀπλὴ μονάδα. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ κατάσταση αὐτὴ δὲν διαρκεῖ πολὺ καὶ ἡ ψυχὴ κάποτε ἀπαλλάσσεται ἀπ' αὐτῆ, (ἡ ψυχὴ) εἶναι κάτι παραπάνω (ἀπὸ ἀπλὴ μονάδα).

21. Ὡστόσο, δὲν ἔπεται ὅτι τότε ἡ ἀπλὴ ὑπόσταση εἶναι χωρὶς ἀντίληψη. Κάτι τέτοιο δὲν εἶναι δυνατὸν γιὰ τοὺς λόγους πού ἀναφέραμε· γιὰτὶ ἡ ἀπλὴ ὑπόσταση δὲν μπορεῖ νὰ χαθεῖ οὔτε καὶ νὰ ὑφίσταται χωρὶς κάποια διάθεση, διάθεση πού δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ ἡ ἀντίληψή της. Ἀλλὰ ὅταν ὑπάρχει μεγάλο πλῆθος ἀπὸ μικρὲς ἀντιλήψεις, ὅπου τίποτε δὲν εἶναι διακριτό, ζαλιζόμαστε· ὅπως ὅταν γυρίζουμε διαρκῶς, πολλὰς φορὲς καὶ χωρὶς διακοπὴ πρὸς τὴν ἴδια κατεύθυνση μᾶς ἔρχεται ἱλιγγος πού μπορεῖ νὰ φέρει λιποθυμία καὶ δὲν μᾶς ἀφήνει νὰ διακρίνουμε τὸ παραμικρό. Καὶ ὁ θάνατος μπορεῖ νὰ φέρει τὴν ἴδια κατάσταση γιὰ ἓνα διάστημα στὰ ζῶα.

22. Καὶ ἐπειδὴ κάθε παροῦσα κατάσταση μιᾶς ἀπλῆς ὑπόστασης εἶναι φυσικὰ ἐπακόλουθο τῆς προηγούμενης της καταστάσεως, σὲ τέτοιο βαθμὸ τὸ παρὸν ἐγκυμονεῖ τὸ μέλλον. (Θεοδ. §36ο.)

23. Ἐποὺ λοιπὸν, μόλις συνέλθουμε ἀπὸ τὴν ζάλη, ἀντιλαμβανόμεστε τίς ἀντιλήψεις μας, πρέπει νὰ τίς εἶχαμε ἀμέσως προηγουμένως, ἔστω κι ἂν δὲν τὸ εἶχαμε ἀντιληφθεῖ. Γιατί μιὰ ἀντίληψη δὲν μπορεῖ νὰ προέλθει φυσικὰ παρὰ ἀπὸ μιὰ ἄλλη ἀντίληψη, ὅπως μιὰ κίνηση δὲν μπορεῖ νὰ προέλθει φυσικὰ παρὰ ἀπὸ κίνηση. (Θεοδ. §401-403.)

24. Ἐπ' αὐτὸ βλέπουμε ὅτι ἂν στὶς ἀντιλήψεις μας δὲν ἔχουμε κάτι τι διακεκριμένο καί, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, ξεχωριστὸ καί μὲ λεπτότερο γούστο, θὰ εἴμασταν πάντοτε μέσα στὴ σκοτοδίνη. Κι αὐτὴ εἶναι ἡ κατάστασις τῶν ἀπογυμνωμένων μονάδων.

25. Βλέπουμε ἔτσι ὅτι ἡ φύσις ἔχει δώσει ἀνώτερες ἀντιλήψεις στὰ ζῶα χάρις στὴ φροντίδα τῆς νὰ τοὺς προσφέρει ὄργανα ποὺ συγκεντρώνουν περισσότερες ἀκτίνες φῶς ἢ περισσότερες κυμάνσεις τοῦ ἀέρα, ὥστε μὲ τὴν ἔνωσή τους νὰ τίς κάνει νὰ προσλάβουν μεγαλύτερη ἀποτελεσματικότητα. Κάτι παραπλήσιο ὑπάρχει στὴν ὄσφρηση, τὴν γεύσις καί τὴν ἀφή καί ἴσως σὲ πολλὰς ἄλλες αἰσθήσεις, ἄγνωστες σὲ μᾶς. Καί θὰ ἐξηγήσω σὲ λίγο πῶς ὅ,τι συμβαίνει μέσα στὴν ψυχὴ, παριστᾷ ὅ,τι γίνεται στὰ ὄργανα.

26. Ἡ μνήμη προμηθεύει στὶς ψυχὰς ἕνα εἶδος ἀκολουθίας, ποὺ μιμεῖται τὸν λόγο ἀλλὰ καί πρέπει νὰ τὴν διακρίνουμε ἀπ' αὐτόν. Βλέπουμε λοιπὸν ὅτι τὰ ζῶα, ὅταν ἔχουν ἀντίληψη κάποιου πράγματος ποὺ τοὺς κάνει ἐντύπωση, περιμένουν, χάρις στὴν παράστασις τῆς μνήμης τους, ἐκεῖνο ποὺ εἶχε συναφθεῖ στὴν προηγούμενη ἀντίληψη· ὁδηγοῦνται ἔτσι σὲ συναισθήματα παρόμοια μ' αὐτὰ

πού είχαν νιώσει τότε. Παράδειγμα: όταν δείχνουμε τὸ ραβδί στὰ σκυλιά, θυμοῦνται τὸν πόνο πού τοὺς προξένησε, γαυγίζουν καὶ φεύγουν. (Θεοδ. Προκ. §65.)

27. Καὶ ἡ ἰσχυρὴ φαντασία πού τὰ πλήττει καὶ τὰ συγκινεῖ, προέρχεται ἢ ἀπὸ τὸ μέγεθος ἢ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν προηγούμενων ἀντιλήψεων. Γιατί συχνὰ μιὰ ἔντονη ἐντύπωση φέρνει μονομιᾶς τὸ ἀποτέλεσμα μακρᾶς *συνήθειας* ἢ πολλῶν ἐπανειλημμένων μετρίων ἀντιλήψεων.

28. Οἱ ἄνθρωποι ἐνεργοῦν ὅπως τὰ ζῶα, ὅσο οἱ ἀκολουθητές τῶν ἀντιλήψεῶν τους δὲν γίνονται παρὰ μὲ τὴν ἀρχὴ τῆς μνήμης. Κατὰ τοῦτο μοιάζουν μὲ τοὺς ἐμπειρικούς γιατροὺς πού ἔχουν ἀπλὴ πρακτικὴ χωρὶς θεωρία· καὶ ἐμεῖς, κατὰ τὰ τρία τέταρτα τῶν πράξεών μας, δὲν εἴμαστε παρὰ ἐμπειρικοί. Παράδειγμα: ὅταν περιμένουμε ὅτι καὶ αὔριο θὰ εἶναι μέρα, ἐνεργοῦμε ὡς ἐμπειρικοί, γιατί ἔτσι γινόταν πάντοτε μέχρι τώρα. Μόνο ὁ ἀστρονόμος κρίνει μὲ τὸν λόγο.

29. Ἄλλὰ ἡ γνώση τῶν ἀναγκαίων καὶ αἰώνιων ἀληθειῶν εἶναι ἐκεῖνο πού μᾶς διακρίνει ἀπὸ τὰ ἀπλὰ ζῶα καὶ μᾶς καθιστᾷ ἱκανοὺς νὰ ἔχουμε τὸν λόγο καὶ τις ἐπιστημὲς, ἀνυψώνοντάς μας στὴν γνώση τοῦ ἑαυτοῦ μας καὶ τοῦ Θεοῦ. Αὐτὸ καλοῦμε μέσα μας λογικὴ ψυχὴ ἢ πνεῦμα.

30. Μὲ τὴν γνώση τῶν ἀναγκαίων ἀληθειῶν καὶ μὲ τις ἀφαιρέσεις τους φθάνουμε στὸ ὕψος τῶν πράξεων ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως πού μᾶς κάνουν νὰ σκεφθοῦμε αὐτὸ πού ὀνομάζεται Ἐγὼ καὶ νὰ θεωρήσουμε ὅτι τοῦτο ἢ ἐκεῖ-

νο υπάρχει μέσα μας. Ἔτσι, σκεπτόμενοι τὸν ἑαυτὸ μας, σκεπτόμαστε τὸ εἶναι, τὴν ὑπόσταση, τὸ ἀπλὸ καὶ τὸ σύνθετο, τὸ αὐτὸ, ἀκόμη καὶ τὸν Θεό, μὲ τὸ νὰ νοοῦμε ὅτι αὐτὸ πού εἶναι ὀριοθετημένο μέσα μας, σὲ ἐκεῖνον εἶναι χωρὶς ὄρια. Κι αὐτὲς οἱ πράξεις τῆς ἐσωτερικῆς παρατηρήσεως παρέχουν τὰ κύρια ἀντικείμενα τῶν συλλογισμῶν μας. (Θεοδ. Εἰς.)

31. Οἱ συλλογισμοὶ μας βασιζονται σὲ δύο μεγάλες ἀρχές, τὴν ἀρχὴ τῆς ἀντιφάσεως, μὲ τὴν ὁποία κρίνουμε ψευδὲς ὅ,τι ἐμπεριέχει ἀντίφαση καὶ ἀληθὲς ὅ,τι εἶναι ἀντίθετο ἢ ἀντιφατικὸ πρὸς τὸ ψευδές. (Θεοδ. §44, 169.)

32. Καὶ τὴν ἀρχὴ τοῦ ἀποχρῶντος λόγου, μὲ τὴν ὁποία θεωροῦμε ὅτι κανένα γεγονός δὲν μπορεῖ νὰ εἶναι ἀληθὲς ἢ ὑπάρχον, καμιὰ ἀπόφανση νὰ εἶναι ἀληθινή, χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀποχρῶν λόγος, γιατί νὰ εἶναι ἔτσι καὶ ὄχι ἀλλιῶς. Ἔστω κι ἂν οἱ λόγοι αὐτοὶ πολὺ συχνὰ δὲν μποροῦν νὰ μᾶς εἶναι γνωστοί. (Θεοδ. §44, 169.)

33. Ὑπάρχουν ἐπίσης δύο εἶδη ἀλήθειες, ἀλήθειες τοῦ συλλογισμοῦ καὶ ἀλήθειες τοῦ πράγματος. Οἱ ἀλήθειες τοῦ συλλογισμοῦ εἶναι ἀναγκαῖες καὶ τὸ ἀντίθετο τους εἶναι ἀδύνατον· οἱ ἀλήθειες τοῦ πράγματος εἶναι ἐνδεχόμενες καὶ τὸ ἀντίθετό τους εἶναι δυνατόν. Ὅταν μιὰ ἀλήθεια εἶναι ἀναγκαῖα, μποροῦμε νὰ βροῦμε τὸν λόγο τῆς μὲ τὴν ἀνάλυση, ἀναλύοντάς τὴν δηλαδὴ σὲ ιδέες καὶ ἀλήθειες ἀπλούστερες μέχρι νὰ καταλήξουμε στὶς πρῶτες (ιδέες καὶ ἀλήθειες). (Θεοδ. §170, 174, 189, 280–282, 367. Σύνοψ. 3.)

34. Ἔτσι, στοὺς μαθηματικούς, τὰ θεωρήματα καὶ οἱ

πρακτικοί κανόνες ανάγονται με την ανάλυση στους ορισμούς, τὰ αξιώματα και τὰ αἰτήματα.

35. Ὑπάρχουν τέλος ἀπλές ιδέες πού δὲν μποροῦμε νὰ ὀρίσουμε ὅπως ὑπάρχουν και ἀξιώματα και αἰτήματα ἤ, με μιὰ λέξη, *πρωτες ἀρχές*, πού δὲν μποροῦν νὰ ἀποδειχθοῦν ἀλλ' οὔτε κι ἔχουν ἀνάγκη ἀποδείξεως. Εἶναι οἱ *ταυτολογικὲς ἀποφάνσεις*, πού τὸ ἀντίθετό τους περιέχει σαφὴ ἀντίφαση.

36. Ὁ ἀποχρῶν ὅμως λόγος πρέπει νὰ ὑπάρχει και στὶς ἐνδεχόμενες ἀλήθειες ἢ στὶς ἀλήθειες τοῦ πράγματος, δηλαδὴ μέσα στὴν ἀκολουθία τῶν πραγμάτων τῶν σκορπισμένων στὸ σύμπαν τῶν δημιουργημάτων. Ἐκεῖ, ἡ ἀνάλυση σὲ ἐπὶ μέρους λόγους θὰ μποροῦσε νὰ φθάσει σὲ λεπτομερὴ ἐπιμερισμὸ χωρὶς ὄρια, ἐξ αἰτίας τῆς τεράστιας ποικιλίας τῶν πραγμάτων τῆς φύσης και τῆς ἐπ' ἄπειρον διαιρέσεως τῶν σωμάτων. Ὑπάρχουν ἄπειρα σχήματα και κινήσεις παρόντα και παρελθόντα, πού εἰσέρχονται στὸ ποιητικὸ αἴτιο τῆς συγγραφῆς μου αὐτῆς. Καὶ ὑπάρχουν ἄπειρες μικρὲς κλίσεις και διαθέσεις τῆς ψυχῆς μου, τωρινὲς και περασμένες, πού εἰσέρχονται στὸ τελικὸ αἴτιο. (Θεοδ. §36, 37, 44, 45, 49, 52, 121-122, 337, 340-344.)

37. Κι ἐπειδὴ ὅλος αὐτὸς ὁ λεπτομερὴς ἐπιμερισμὸς δὲν περιλαμβάνει παρὰ μόνο ἄλλα προηγούμενα ἐνδεχόμενα ἢ ἀκόμη πιὸ λεπτομερῆ, κάθε ἓνα ἀπὸ τὰ ὅποια ἔχει πάλι ἀνάγκη νὰ ἀναλυθεῖ κατὰ παρόμοιο τρόπο, ὥστε νὰ ἀποδοθεῖ ὁ λόγος του, δὲν κάνουμε μεγάλη πρόοδο. Πρέπει λοιπὸν ὁ ἀποχρῶν ἢ τελευταῖος λόγος νὰ βρῖσκεται ἔξω ἀπὸ τὴν ἀκολουθία, ἢ σειρά, αὐτῆς τῆς λεπτομέρειας τῶν ἐνδεχομένων, κι ἄς μπορεῖ νὰ εἶναι ἄπειρη.

38. Κι ἔτσι, ὁ τελευταῖος λόγος τῶν πραγμάτων πρέπει νὰ ὑπάρχει μέσα σὲ μία ἀναγκαῖα ὑπόσταση, ὅπου ἡ λεπτομέρεια τῶν μεταβολῶν νὰ ὑπάρχει μόνο κατὰ τρόπο ἐξέχοντα, ὅπως σὲ μιὰ πηγὴ, αὐτὴν τὴν ὑπόσταση ὀνομάζουμε *Θεό*. (Θεοδ. §7.)

39. Κι ἐπειδὴ τούτῃ ἡ ὑπόσταση εἶναι ὁ ἀποχρῶν λόγος ὅλης αὐτῆς τῆς λεπτομέρειας, ἡ ὁποία πάλι εἶναι συνδεδεμένη ἀπὸ παντοῦ, *ὑπάρχει μόνο ἓνας Θεὸς καὶ αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐπαρκεῖ*.

40. Μποροῦμε ἐπίσης νὰ κρίνουμε ὅτι αὐτὴ ἡ ὑπέρτατη ὑπόσταση, μοναδική, καθολικὴ καὶ ἀναγκαῖα, ἐπειδὴ δὲν ἔχει τίποτε ἔξω ἀπ' αὐτὴν ποὺ νὰ τῆς εἶναι ἀνεξάρτητο καὶ ὄντας ἀπλὴ ἀκολουθία τοῦ δυνατοῦ εἶναι, δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ὅρια καὶ πρέπει νὰ περιέχει τὴν περισσότερη δυνατὴ πραγματικότητα.

41. Ἐξ οὗ ἔπεται ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπολύτως τέλειος. Γιατὶ ἡ *τελειότητα* δὲν εἶναι τίποτε ἄλλο παρὰ τὸ μέγεθος τῆς θετικῆς πραγματικότητος ὑπὸ ἀκριβῆ ἔννοια, ὅταν βάλουμε κατὰ μέρος τὰ ὅρια καὶ τοὺς φραγμοὺς τῶν πραγμάτων ποὺ ἔχουν τέτοια ὅρια καὶ φραγμούς. Κι ἐκεῖ ὅπου δὲν ὑπάρχουν φραγμοί, δηλαδὴ στὸν Θεό, ἡ τελειότητα εἶναι ἀπολύτως ἄπειρη. (Θεοδ. §22, Θεοδ. *Εἰς*.)

42. Ἐξ οὗ ἔπεται ἀκόμη ὅτι οἱ τελειότερες τῶν δημιουργημάτων προέρχονται ἀπὸ τὴν ἐπίδραση τοῦ Θεοῦ ἀλλὰ οἱ ἀτέλειες τους ἀπὸ τὴν ἴδια τους τὴν φύση, ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ μὴν ἔχει φραγμούς. Αὐτὸ τὰ διακρίνει ἀπὸ τὸν Θεό. Τὴν πρωταρχικὴ αὐτὴ ἀτέλεια τῶν δημιουργημάτων τὴν παρατηροῦμε στὴν φυσικὴ ἀδράνεια τῶν σωμάτων. (Θεοδ. §20, 27-31, 153, 167, 377 κ.έ.)

43. Είναι επίσης αλήθεια ότι στον Θεό δεν βρίσκεται μόνο η πηγή των υπάρξεων, αλλά και η πηγή των ουσιών, ἐφ' ὅσον είναι πραγματικές ἢ ἐκείνου πού είναι πραγματικό μέσα στην δυνατότητα. Γιατί ὁ νοῦς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ περιοχὴ τῶν αἰώνιων ἀληθειῶν, ἢ τῶν ιδεῶν ἀπὸ τις ὁποῖες ἐξαρτῶνται, καὶ χωρὶς αὐτὸν τίποτε τὸ πραγματικό δὲν θὰ ὑπῆρχε μέσα στις δυνατότητες καὶ ὄχι μόνο τίποτε ὑπάρχον ἀλλὰ ἀκόμη τίποτε δυνατόν. (Θεοδ. §20.)

44. Γιατί ἂν ὑπάρχει πραγματικότητα στις οὐσίες ἢ τις δυνατότητες ἢ ἀκόμη στις αἰώνιες ἀλήθειες, πρέπει ἡ πραγματικότητα αὐτὴ νὰ βασίζεται σὲ κάτι τι ὑπάρχον καὶ πραγματικό· καὶ κατὰ συνέπεια, τὴν ὑπαρξὴ τοῦ ἀναγκαίου ὄντος, στὸ ὁποῖο ἡ οὐσία περιλαμβάνει τὴν ὑπαρξὴ ἢ στὸ ὁποῖο ἀρκεῖ ἡ δυνατότητα γιὰ νὰ ὑπάρξει πραγματικότητα. (Θεοδ. §184–189, 335.)

45. Ἔτσι, μόνο ὁ Θεὸς (ἢ τὸ ἀναγκαῖο ὄν) ἔχει τὸ προνόμοιο νὰ πρέπει νὰ ὑπάρχει ἂν εἶναι δυνατόν. Καὶ ἐπειδὴ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ ἐμποδίσει τὴν δυνατότητα ἐκείνου πού δὲν περιέχει οὔτε φραγμούς, οὔτε ἄρνηση, οὔτε κατὰ συνέπεια, ἀντίφαση, αὐτὸ καὶ μόνο ἀρκεῖ γιὰ νὰ γνωρίσουμε *a priori* τὴν ὑπαρξὴ τοῦ Θεοῦ. Τὴν ἀποδείξαμε ἀκόμη καὶ μὲ τὴν πραγματικότητα τῶν αἰώνιων ἀληθειῶν. Ἀλλὰ μόλις τώρα τὴν ἀποδείξαμε καὶ *a posteriori*, ἀφοῦ ὑπάρχουν ἐνδεχόμενα ὄντα, πού δὲν μποροῦν νὰ ἔχουν τὸν τελευταῖο ἢ ἀποχρώντα λόγο τους παρὰ στὸ ἀναγκαῖο ὄν, πού ἔχει μέσα του τὸν λόγο τῆς ὑπάρξεώς του.

46. Ὡστόσο, δὲν πρέπει νὰ φαντασθοῦμε, ὅπως μερικοί, ὅτι οἱ αἰώνιες ἀλήθειες, ἐξαρτημένες καθὼς εἶναι ἀπὸ τὸν Θεό, εἶναι αὐθαίρετες καὶ ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν βούλησὶ του, ὅπως φαίνεται νὰ τὸ εἶχε κάνει ὁ Καρτέσιος καὶ ὕστερα ὁ κύριος Poiget. Τοῦτο ἀληθεύει μόνο γιὰ τὶς ἐνδεχόμενες ἀλήθειες ποὺ ἔχουν ὡς ἀρχὴ τὸ προσῆκον ἢ τὴν ἐπιλογὴ τοῦ καλύτερου. Ἐνῶ οἱ ἀναγκαῖες ἀλήθειες ἐξαρτῶνται ἀποκλειστικὰ ἀπὸ τὴν νόησιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀποτελοῦν τὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἀντικείμενου. (Θεοδ. §180-184, 185, 335, 351, 380.)

47. Ὁ Θεὸς λοιπὸν μόνος εἶναι ἡ πρώτη ἐνότητα, ἢ ἡ πρωταρχικὴ ἀπλή ὑπόστασις. Ὅλες οἱ δημιουργημένες ἢ παράγωγες μονάδες εἶναι προϊόντα του καὶ γεννιοῦνται, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, ἀπὸ τὴ μιὰ στιγμὴ στὴν ἄλλη μὲ ἀστραπιαῖες συνεχεῖς ἀκτινοβολίες τῆς θεότητος, περιορισμένες ἀπὸ τὴν δεκτικότητα τοῦ δημιουργήματος γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ περιορισμὸς ἔχει οὐσιαστικὴ σημασία. (Θεοδ. §382-391, 398, 395.)

48. Στὸν Θεὸ ὑπάρχει ἡ δύναμις, ποὺ εἶναι ἡ πηγὴ τῶν πάντων, ἔπειτα ἡ γνώσις, ποὺ περιλαμβάνει τὴ λεπτομέρεια τῶν ἰδεῶν, καὶ τέλος ἡ βούλησις, ποὺ ἐπιφέρει τὶς μεταβολὰς ἢ τὶς παραγωγὰς σύμφωνα μὲ τὴν ἀρχὴ τοῦ Καλύτερου. Καὶ τοῦτο ἀντιστοιχεῖ σ' ἐκεῖνο ποῦ, στὶς δημιουργημένες μονάδες, ἀποτελεῖ τὸ ὑποκείμενο ἢ τὴν βάση, τὴν ἀντιληπτικὴ ἰκανότητα καὶ τὴν ὀρεκτικὴ ἰκανότητα τῶν μονάδων. Στὸν Θεὸ ὅμως τὰ κατηγορήματα αὐτὰ εἶναι ἀπολύτως ἄπειρα ἢ τέλεια· καὶ στὶς δημιουργημένες μονάδες ἢ στὶς ἐντελέχειες (ἢ perfectihabies, ὅπως τὶς μετέφραζε ὁ Hermolaus Barbarus) δὲν εἶναι παρὰ ἀπο-

μιμήσεις, κατὰ τὸ μέτρο τῆς τελειότητος ποὺ ἔχουν οἱ μονάδες. (Θεοδ. §7, 149, 150, 87.)

49. Λέγεται ὅτι τὸ δημιουργημὰ ἐνεργεῖ πρὸς τὰ ἔξω ἐφ' ὅσον ἔχει τελειότητα, καὶ ὅτι πάσχει ἀπὸ κάποιου ἄλλο ἐφ' ὅσον εἶναι ἀτελές. Ἀποδίδουμε ἔτσι τὴν ἐνέργεια στὴν μονάδα ἐφ' ὅσον ἔχει εὐκρινεῖς ἀντιλήψεις, καὶ τὸ πάθος ἐφ' ὅσον οἱ ἀντιλήψεις τῆς εἶναι συγκεχυμένες. (Θεοδ. §32, 66, 386.)

50. Ἐνα δημιουργημὰ εἶναι τελειότερο ἀπὸ ἓνα ἄλλο ἐφ' ὅσον βρίσκουμε στὸ πρῶτο αὐτὸ ποὺ χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐξηγήσει α *grisi* ὅ,τι συμβαίνει στὸ δεύτερο. Κι ἔτσι ἐνεργεῖ, ὅπως λέμε, τὸ ἓνα πάνω στὸ ἄλλο.

51. Ἀλλὰ στὶς ἀπλὲς ὑποστάσεις δὲν πρόκειται παρὰ γιὰ μιὰ *ιδεώδη* ἐπίδραση τῆς μιᾶς μονάδας πάνω στὴν ἄλλη, ἐπίδραση ποὺ δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει ἀποτέλεσμα παρὰ μὲ τὴν ἐπέμβαση τοῦ Θεοῦ, ἀφοῦ μέσα στὶς ιδέες τοῦ Θεοῦ, ἢ μονάδα ἔχει τὴν εὐλογία ἀπαίτηση νὰ τὴν λάβει ὑπ' ὄψιν τοῦ ὁ Θεὸς ὅταν κανονίζει τίς ἄλλες μονάδες τὴν στιγμή ποὺ ἀρχίζουν τὰ πράγματα. Γιατὶ ἀφοῦ μιὰ δημιουργημένη μονάδα δὲν μπορεῖ νὰ ἔχει φυσικὴ ἐπίδραση στὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἄλλης, μόνο μ' αὐτὸ τὸ μέσο ἢ μιὰ μπορεῖ νὰ ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἄλλη. (Θεοδ. §9, 54, 65, 66, 201. Σύνοψ. 3.)

52. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο οἱ ἐνέργειες καὶ τὰ πάθη ἀνάμεσα στὰ δημιουργήματα εἶναι ἀμοιβαῖα. Γιατὶ ὁ Θεός, συγκρίνοντας δύο ἀπλὲς ὑποστάσεις, βρίσκει μέσα στὴν κάθε μιὰ λόγους ποὺ τὸν ὑποχρεώνουν νὰ τὴν προσαρμόζει στὴν ἄλλη· καὶ κατὰ συνέπεια αὐτὸ ποὺ εἶναι ἐνεργητικὸ ἀπὸ ὀρισμένες ἀπόψεις, εἶναι παθητικὸ σύμφωνα μὲ

ἄλλη θεώρηση: *ἐνεργητικό*, ἐφ' ὅσον ἐκεῖνο πού γνωρίζουμε μὲ σαφήνεια σ' αὐτὸ χρησιμεύει γιὰ νὰ ἐξηγήσει ὅ,τι συμβαίνει σὲ κάποιο ἄλλο· καὶ *παθητικό* ἐφ' ὅσον ὁ λόγος ἐκεῖνου πού συμβαίνει μέσα του βρίσκεται σὲ ἐκεῖνο πού γίνεται σαφῶς γνωστὸ μέσα σὲ κάποιο ἄλλο. (Θεοδ. §66.)

53. Ἀλλά, ἐπειδὴ στὶς ἰδέες τοῦ Θεοῦ ὑπάρχει ἀπειρία δυνατῶν κόσμων, ἐνῶ ἕνας καὶ μόνον μπορεῖ νὰ ὑφίσταται, πρέπει νὰ ὑπάρχει ἀποχρῶν λόγος γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ Θεοῦ, λόγος πού τοῦ καθορίζει τὴν ἐπιλογή αὐτοῦ μᾶλλον παρὰ τοῦ ἄλλου. (Θεοδ. §8, 10, 44, 173, 196 κ.έ., 225, 414-416.)

54. Καὶ ὁ λόγος αὐτὸς δὲν μπορεῖ νὰ βρῖσκεται παρὰ μόνον στὸ *προσηκόν*, ἢ στὸς βαθμοὺς τῆς τελειότητος, πού οἱ κόσμοι αὐτοὶ περιέχουν, γιὰτι κάθε δυνατό δικαιοματικὰ ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ ὑπάρξει στὸ μέτρο τῆς τελειότητος πού περικλύει. (Θεοδ. §74, 167, 350, 201, 130, 352, 345 κ.έ., 354.)

55. Αὐτὴ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῆς ὑπάρξεως τοῦ καλύτερου κόσμου· ἡ σοφία τὸν κάνει γνωστὸ στὸν Θεό, ἡ ἀγαθότητα του τὸν προτρέπει νὰ τὸν διαλέξει καὶ ἡ δύναμή του νὰ τὸν παραγάγει. (Θεοδ. §8, 78, 80, 84, 119, 204, 206, 208. Σύνοψ. 1, 8.)

56. Καὶ ἡ *σύνδεση* ἢ ἡ *προσαρμογή* αὐτὴ ὄλων τῶν δημιουργημένων πραγμάτων μὲ κάθε ἕνα ξεχωριστὰ καὶ καθενὸς ξεχωριστὰ μὲ ὅλα τὰ ἄλλα, ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα ὅτι κάθε ἀπλή ὑπόσταση ἔχει ἀναφορὰς πού ἐκφράζουν ὅλες τὶς ἄλλες καὶ κατὰ συνέπεια εἶναι διαρκῆς ζωντανὸς καθρέφτης τοῦ σύμπαντος. (Θεοδ. §130, §360.)

57. Κι ὅπως μιὰ πόλη, ἂν τὴν κοιτάξουμε ἀπὸ διαφορετικὲς μεριές, φαίνεται ἐντελῶς ἄλλη καὶ μοιάζει νὰ ἔχει πολλαπλασιασθεῖ ὡς πρὸς τὴν προοπτικὴν, ἔτσι καὶ μὲ τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν ἀπλῶν ὑποστάσεων εἶναι σὰν νὰ ὑπάρχουν ἄπειρα διαφορετικὰ σύμπαντα, πού ὡστόσο δὲν εἶναι παρὰ οἱ προοπτικὲς ἐνὸς καὶ μόνοιου σύμπαντος ἀνάλογα μὲ τὰ διαφορετικὰ σημεῖα παρατηρήσεως κάθε μονάδας. (Θεοδ. §147.)

58. Αὐτὸ εἶναι τὸ μέσο γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερη ποικιλία, ἀλλὰ μὲ τὴν μεγαλύτερη τάξην πού γίνεται· εἶναι δηλαδὴ τὸ μέσο γιὰ νὰ ἐπιτύχουμε τὴν μεγαλύτερη δυνατὴ τελειότητα. (Θεοδ. §120, 124, 241 κ.έ., 214, 243, 275.)

59. Μόνο αὐτὴ ἡ ὑπόθεση (πού τολμῶ νὰ θεωρήσω ἀποδεδειγμένη) ἐξαίρει ὅπως πρέπει τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ· πράγμα πού ἀναγνώρισε ὁ κύριος Bayle, ἀφοῦ στὸ λεξικό του (ἄρθρο *Rogatus*), ἔφερε ἀντιρρήσεις καὶ ἀκόμη ὁδηγήθηκε νὰ πιστέψει ὅτι ἔκανα πάρα πολλές παραχωρήσεις στὸν Θεό, περισσότερες ἀπὸ ὅ,τι ἦταν δυνατόν. Δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ δώσει τὸν παραμικρὸ λόγον γιὰ νὰ ἐξηγήσει γιατί τάχα θὰ ἦταν ἀδύνατη αὐτὴ ἡ καθολικὴ ἄρμονία μὲ τὴν ὁποία κάθε ὑπόσταση ἐκφράζει ἀκριβῶς ὅλες τίς ἄλλες μὲ τίς ἀναφορὰς πού ἔχει πρὸς αὐτές.

60. Ἐξ ἄλλου, σὲ ὅ,τι ἐξέθεσα μὸλις τώρα, φαίνονται οἱ *a priori* λόγοι γιατί τὰ πράγματα δὲν θὰ μπορούσαν νὰ ἔχουν διαφορετικὰ. Γιατὶ ὁ Θεός, κανονίζοντας τὸ ὄλο, ἔλαβε ὑπ' ὄψιν κάθε μέρος καὶ ἰδιαίτερα κάθε μονάδα. Κι ἐπειδὴ ἡ φύση τῆς μονάδας εἶναι παραστατικὴ, τίποτε δὲν

θὰ μποροῦσε νὰ τὴν περιορίσει στὴν παράσταση μέρους μόνο τῶν πραγμάτων· κι ἄς εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ παράσταση αὐτὴ εἶναι συγκεχυμένη ὡς πρὸς τὴ λεπτομέρεια τοῦ ὅλου σύμπαντος καὶ εὐκρινῆς μόνο σ' ἓνα μικρὸ μέρος τῶν πραγμάτων, δηλαδή σ' ἐκεῖνα ποὺ εἶναι εἴτε τὰ πιὸ κοντινὰ ἢ τὰ πιὸ μεγάλα σὲ σχέση με κάθε μονάδα: διαφορετικά, κάθε μονάδα θὰ ἦταν θεότητα. Οἱ μονάδες ἔχουν φραγμὸ ὄχι κατὰ τὸ ἀντικείμενο ἀλλὰ κατὰ τὸν τρόπο ποὺ γίνεται γνωστὸ τὸ ἀντικείμενο. Ὅλες μαζὶ προχωροῦν με τρόπο συγκεχυμένο πρὸς τὸ ἄπειρο, πρὸς τὸ ὅλο· ἀλλὰ περιορίζονται καὶ διακρίνονται ἀπὸ τοὺς βαθμοὺς τῶν σαφῶν ἀντιλήψεων.

β1. Ὡς πρὸς τοῦτο, τὰ σύνθετα ἀνταποκρίνονται στὰ ἀπλά. Γιατί, ἐπειδὴ τὸ πᾶν εἶναι πλήρες —πράγμα ποὺ συνδέει ὅλη τὴν ὕλη— κι ἐπειδὴ μέσα στὸ πλήρες κάθε κίνηση φέρνει κάποιον ἀποτέλεσμα πάνω στὰ ἀπομακρυσμένα σώματα ἀνάλογα με τὴν ἀπόσταση, οὕτως ὥστε κάθε σῶμα δέχεται ἐπίδραση ὄχι μόνο ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τὸ ἀγγίζουν καὶ ἀνταποκρίνεται κατὰ κάποιον τρόπο σὲ ὅ,τι τοὺς συμβαίνει, ἀλλὰ ἀκόμη ἀνταποκρίνεται διὰ μέσου αὐτῶν καὶ σὲ ἐκεῖνα ποὺ ἀγγίζουν τὰ πρῶτα με τὰ ὁποῖα ἔχει ἄμεση ἐπαφή, ἔπεται ὅτι ἡ ἐπικοινωνία αὐτὴ διανύει ὁποιαδήποτε ἀπόσταση. Καὶ κατὰ συνέπεια, κάθε σῶμα ἀνταποκρίνεται σὲ ὅτιδήποτε συμβαίνει μέσα στὸ σύμπαν. Σὲ τέτοιο σημεῖο μάλιστα, ὥστε ἐκεῖνος ποὺ βλέπει τὰ πάντα θὰ μποροῦσε νὰ διαβάσει στὸ κάθε ἓνα ὅ,τι συμβαίνει παντοῦ καὶ ἀκόμη ὅ,τι ἔχει συμβεῖ ἢ ὅ,τι θὰ συμβεῖ καὶ παρατηρεῖ ἔτσι στὸ παρὸν τὸ ἀπομακρυσμένο, εἴτε κατὰ

τὸν χρόνο εἶτε κατὰ τὸν τόπο: «σύμνοα πάντα», ἔλεγε ὁ Ἱπποκράτης. Ἄλλὰ μιὰ ψυχὴ μπορεῖ νὰ διαβάσει μέσα της μόνο ὅ,τι παρίσταται μὲ εὐκρίνεια καὶ δὲν θὰ μπορούσε νὰ ἀναπτύξει μονομιᾶς ὅλες τὶς πτυχές της, γιατί βαίνουν στὸ ἄπειρο.

62. Ἔτσι, μολονότι κάθε δημιουργημένη μονάδα παριστᾷ ὅλο τὸ σύμπαν παριστᾷ μὲ μεγαλύτερη εὐκρίνεια τὸ σῶμα ἐκεῖνο ποὺ τῆς ἔχει ἰδιαίτερα προσαρτηθεῖ καὶ τοῦ ὁποῦλου ἀποτελεῖ τὴν ἐντελέχεια: καὶ καθὼς τὸ σῶμα αὐτὸ ἐκφράζει ὅλο τὸ σύμπαν μὲ τὴν σύνδεση ὅλης τῆς ὕλης μέσα στὸ πλήρες, ἡ ψυχὴ παριστᾷ ἐπίσης ὅλο τὸ σύμπαν μὲ τὸ νὰ παριστᾷ τὸ σῶμα ποὺ τῆς ἀνήκει κατὰ ἰδιαίτερο τρόπο. (Θεοδ. §400.)

63. Τὸ σῶμα ποὺ ἀνήκει σὲ μία μονάδα, ἡ ὁποία εἶναι ἡ ἐντελέχεια ἢ ἡ ψυχὴ του, ἀποτελεῖ μαζὶ μὲ τὴν ἐντελέχεια αὐτὸ ποὺ μπορούμε νὰ ὀνομάσουμε *ζωντανό*, καὶ μαζὶ μὲ τὴν ψυχὴ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε *ζῶο*. Καὶ τὸ σῶμα τοῦ ζωντανοῦ ἢ τοῦ ζώου εἶναι πάντοτε ὀργανικό· γιατί κάθε μονάδα, ὄντας καθρέφτης τοῦ σύμπαντος κατὰ τὸν τρόπο της, κι ἐπειδὴ τὸ σύμπαν εἶναι κανονισμένο κατὰ τέλεια τάξη, πρέπει νὰ ὑπάρχει τάξη καὶ στὸ παριστᾶν, δηλαδὴ στὶς ἀντιλήψεις τῆς ψυχῆς, καὶ ἐπομένως στὸ σῶμα, κατὰ τὸ ὁποῖο τὸ σύμπαν παρίσταται μέσα στὴν ψυχὴ. (Θεοδ. §403.)

64. Ἔτσι, κάθε ὀργανικὸ σῶμα ἐνὸς ζωντανοῦ εἶναι εἶδος θείας μηχανῆς ἢ φυσικοῦ αὐτομάτου ποὺ ἀπειρῶς ξεπερνᾷ ὅλα τὰ τεχνητὰ αὐτόματα. Γιατί μιὰ μηχανὴ ποὺ ἔφτιαξε ἡ τέχνη τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶναι μηχανὴ καὶ σὲ

κάθε της μέρος. Παράδειγμα: τὸ δόντι ὀρειχάλκινου τροχοῦ ἔχει μέρη ἢ τμήματα ποῦ δὲν εἶναι πιά γιὰ μᾶς κάτι τεχνητὸ καὶ δὲν διατηροῦν πιά τὸν παραμικρὸ μηχανικὸ χαρακτήρα σὲ σχέση μετὰ τὴν χρῆση γιὰ τὴν ὁποία ἦταν προορισμένος ὁ τροχός. Οἱ μηχανές ὅμως τῆς φύσης, δηλ. τὰ ζωντανὰ σώματα, ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι μηχανές καὶ στὰ μικρότερα μέρη τους, ἕως τὸ ἄπειρο. Αὐτὴ εἶναι κι ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὴν φύση καὶ τὴν τέχνη, δηλ. ἀνάμεσα στὴν θεία τέχνη καὶ τὴν ἀνθρώπινη τέχνη.

65. Καὶ ὁ αὐτουργὸς τῆς φύσης μπόρεσε νὰ ἐκτελέσει τὸ θεῖο τοῦτο καὶ ἀπείρως θαυμαστὸ τέχνημα, γιὰτὶ κάθε μερίδα τῆς ὕλης δὲν εἶναι μόνον ἐπ' ἄπειρον διαιρετὴ, ὅπως εἶχαν ἀναγνωρίσει οἱ ἀρχαῖοι, ἀλλὰ ἀκόμη ὑποδιαιρεῖται πραγματικὰ χωρὶς τέλος, κάθε μέρος σὲ μέρη ποῦ τὸ καθένα ἔχει κάποια δικὴ του κίνηση. Διαφορετικὰ, θὰ ἦταν ἀδύνατο κάθε μερίδα τῆς ὕλης νὰ ἐκφράζει ὅλο τὸ σύμπαν. (Θεοδ. Προκατ. §70, Θεοδ. §195.)

66. Ἐπ' ὅπου βλέπουμε ὅτι ὑπάρχει κόσμος δημιουργημάτων, ζωντανῶν, ζώων, ἐντελεχειῶν καὶ ψυχῶν μέσα στὸ ἐλάχιστο μέρος τῆς ὕλης.

67. Κάθε μερίδα τῆς ὕλης μπορεῖ νὰ νοηθεῖ σὰν κῆπος γεμάτος φυτὰ ἢ σὰν λίμνη γεμάτη ψάρια. Ἐνῶς κάθε κλαδί τοῦ φυτοῦ, κάθε μέλος τοῦ ζώου, κάθε σταγόνα τῶν χυμῶν του εἶναι ἐπίσης τέτοιος κῆπος ἢ τέτοια λίμνη.

68. Μολονότι τὸ χῶμα καὶ ὁ ἀέρας ἀνάμεσα στὰ φυτὰ τοῦ κήπου, ἢ τὸ νερὸ ἀνάμεσα στὰ ψάρια τῆς λίμνης, δὲν εἶναι οὔτε φυτὸ οὔτε ψάρι, ὥστόσο κι αὐτὰ περιέχουν φυτὰ καὶ ψάρια. Ἡ λεπτότητά τους ὅμως εἶναι συνήθως ἀσύλληπτη γιὰ μᾶς.

69. Ὡστε στὸ σύμπαν δὲν ὑπάρχει τίποτε χέρσο, στεῖρο, νεκρὸ, δὲν ὑπάρχει οὔτε χάος, οὔτε σύγχυση παρὰ μόνο φαινομενικά. Σχεδὸν ὅπως θὰ φάνταζε ἀπὸ ἀπόσταση μέσα σὲ μιὰ λίμνη, ὅπου θὰ βλέπαμε συγκεχυμένη κίνηση καὶ συνωστισμό, γιὰ νὰ τὸ ποῦμε ἔτσι, ἀπὸ ψάρια, χωρὶς νὰ διακρίνουμε τὰ ἴδια τὰ ψάρια. (Θεοδ. Εἰς.)

70. Ἄπ' ὅπου βλέπουμε ὅτι κάθε ζωντανὸ σῶμα ἔχει κάποια κυρίαρχη ἐντελέχεια ποὺ εἶναι ἡ ψυχὴ μέσα στὸ ζῶο. Ἄλλὰ τὰ μέλη αὐτοῦ τοῦ ζωντανοῦ σώματος εἶναι γεμάτα ἄλλα ζωντανά, φυτά, ζῶα, ποὺ τὸ καθένα τους ἔχει τὴν ἐντελέχειά του ἢ τὴν κυρίαρχη ψυχὴ του.

71. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ φαντασθοῦμε, ὅπως μερικοὶ ποὺ ἐρμηνεύουν λάθος τὴν σκέψη μου, ὅτι κάθε ψυχὴ ἔχει μάζα ἢ μερίδα ὕλης δικῆς της ἢ προσαρτημένης σ' αὐτὴν γιὰ πάντα καὶ ὅτι κατέχει ἐπομένως ἄλλα, κατώτερα ζωντανά, προορισμένα πάντοτε γιὰ τὴν ὑπηρεσία της. Γιατὶ ὅλα τὰ σώματα βρίσκονται σὲ διαρκὴ ροή, ὅπως τὰ ποτάμια, καὶ συνεχῶς εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται μέρη.

72. Ἔτσι, ἡ ψυχὴ ἀλλάζει σῶμα λίγο-λίγο καὶ βαθμιαῖα, ὥστε ποτὲ δὲν στερεῖται μονομιᾶς ὅλα της τὰ ὄργανα. Κι ἂν ὑπάρχει συχνὰ μεταμόρφωση στὰ ζῶα, δὲν ὑπάρχει ποτὲ μετεμψύχωση οὔτε μετενσωμάτωση τῶν ψυχῶν. Οὔτε ἀκόμη ὑπάρχουν ψυχὲς ὀλότελα χωρισμένες, οὔτε πνεύματα χωρὶς σῶμα. Μόνο ὁ Θεὸς εἶναι ὀλοκληρωτικὰ ἀποσπασμένος ἀπὸ τὸ σῶμα. (Θεοδ. §90, 121.)

73. Γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει ποτὲ οὔτε ὀλοσχερῆς γένεση οὔτε τέλειος θάνατος ὑπὸ τὴν αὐστηρῆ ἔννοια, δηλ. ὡς χωρισμὸς τῆς ψυχῆς. Κι αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε γενέσεις εἶναι ἀναπτύξεις καὶ ἐπαυξήσεις καὶ αὐτὸ ποὺ ὀνομάζουμε θανάτους εἶναι περικαλύψεις καὶ ἐλαττώσεις.

74. Οἱ φιλόσοφοι δυσκολεύθηκαν πολὺ μὲ τὴν καταγωγή τῶν μορφῶν, τῶν ἐντελεχειῶν ἢ τῶν ψυχῶν. Σήμερα ὁμως διαπιστώσαμε, μὲ ἀκριβεῖς ἔρευνες στὰ φυτὰ, τὰ ἔντομα καὶ τὰ ζῶα, ὅτι τὰ ὀργανικὰ σώματα τῆς φύσης δὲν παράγονται ποτὲ ἀπὸ τὸ χάος ἢ τὴν σήψη, ἀλλὰ πάντοτε ἀπὸ τὰ σπέρματα ὅπου ἀναμφίβολα ὑπῆρχε κάποιος *προσχηματισμός*. Ἔτσι, κρίναμε ὄχι μόνον ὅτι τὸ ὀργανικὸ σῶμα ἦταν ἤδη ἐκεῖ πρὶν ἀπὸ τὴν σύλληψη, ἀλλὰ ὑπῆρχε καὶ ψυχὴ σ' αὐτὸ τὸ σῶμα· μὲ μιὰ λέξη, τὸ ἴδιο τὸ ζῶο. Μὲ τὴν σύλληψη, τὸ ζῶο αὐτὸ ἀπέκτησε τὴν διάθεση νὰ ὑποστῆ μεγάλη μεταμόρφωση γιὰ νὰ γίνεῖ ἄλλο εἶδος ζῶο. Βλέπουμε κάτι παραπλήσιο καὶ ἔξω ἀπὸ τὴν γένεση, ὅπως ὅταν τὰ σκουλήκια γίνονται μύγες καὶ οἱ κάμπιες πεταλοῦδες. (Θεοδ. §86, 89, Θεοδ. Εἰς. §90, 187, 188, 403, 86, 397.)

75. Τὰ ζῶα, ποὺ μερικὰ ἔχουν ἀνυψωθεῖ στὸν βαθμὸ τῶν μεγαλύτερων ζώων μὲ τὴν σύλληψη, μποροῦν νὰ ὀνομασθοῦν *σπερματικά*. Ἐκεῖνα ὁμως ποὺ παραμένουν στὸ εἶδος τους, δηλαδὴ τὰ περισσότερα, γεννιοῦνται, πολλαπλασιάζονται καὶ καταστρέφονται ὅπως τὰ μεγάλα ζῶα καὶ μικρὸς μόνον ἀριθμὸς ἐκλεκτῶν περνᾷ σὲ μεγαλύτερο θέατρο.

76. Αυτό ήταν όμως ήμισή αλήθεια: Ξκρίνα λοιπόν ότι αν το ζώο ποτέ δεν αρχίζει κατά τρόπο φυσικό, ούτε κι έχει τέλος φυσικό. Και όχι μόνο δεν θα υπάρξει γένεση αλλά ούτε και καταστροφή ολοκληρωτική, ούτε και θάνατος κατ' αὐστηρή έννοια. Αὐτοί οί συλλογισμοί, *a posteriori* και με βάση τις έμπειρίες, συμφωνοῦν στην έντέλεια με τις αρχές που παρήγαγα *a priori*. (Θεοδ. §90.)

77. Μπορούμε έτσι να πούμε όχι μόνο ότι ή ψυχή (καθρέφτης ένός αφθαρτου σύμπαντος) είναι αφθαρτη, αλλά ακόμη και το ίδιο το ζώο, μολονότι ή μηχανή του συχνά καταστρέφεται έν μέρει και έγκαταλείπει ή προσλαμβάνει όργανικά περιβλήματα.

78. Οί αρχές αυτές μου πρόσφεραν το μέσο να εξηγήσω κατά τρόπο φυσικό την ένωση ή την συμμόρφωση τής ψυχής με το όργανικό σώμα. ' Η ψυχή ακολουθεί τους δικούς της νόμους και το σώμα τους δικούς του. Και συναντῶνται χάρη στην προδιατεταγμένη άρμονία ανάμεσα σ' όλες τις ούσies, αφού όλες είναι παραστάσεις ένός και του αὐτοῦ σύμπαντος. (Θεοδ. *Eis.*, Θεοδ. §340, 352, 353, 358.)

79. Οί ψυχές ενεργοῦν σύμφωνα με τους νόμους τῶν τελικῶν αἰτίων με όρέξεις, σκοπούς και μέσα. Τα σώματα ενεργοῦν σύμφωνα με τους νόμους τῶν ποιητικῶν αἰτίων ή τῶν κινήσεων. Και τα δύο βασίλεια, το βασίλειο τῶν ποιητικῶν αἰτίων και το βασίλειο τῶν τελικῶν αἰτίων, βρίσκονται σε άρμονία μεταξύ τους.

80. °Ο Καρτέσιος ἀναγνώρισε ὅτι οἱ ψυχές δὲν μποροῦν νὰ δώσουν δύναμη στὰ σώματα γιατί ὑπάρχει πάντοτε ἡ ἴδια ποσότητα δυνάμεως μέσα στὴν ὕλη. °Ωστόσο, πίστεψε ὅτι ἡ ψυχὴ μποροῦσε νὰ ἀλλάξει τὴν κατεύθυνση τῶν σωμάτων. Αὐτὸ συνέβη γιατί στὴν ἐποχὴ τοῦ δὲν γνώριζαν τὸν νόμο τῆς φύσης ποὺ ἐπιτάσσει τὴν διατήρηση τῆς ἴδιας ὀλικῆς κατευθύνσεως μέσα στὴν ὕλη. * Ἄν εἶχε ἐπισημάνει αὐτὸν τὸν νόμο θὰ κατέληγε στὸ σύστημα μου τῆς προδιατεταγμένης ἀρμονίας. (Θεοδ. *Εἰς*, Θεοδ. §22, 59, 60, 61, 63, 66, 345, 346 κ.έ., 354, 355.)

81. Κατὰ τὸ σύστημα τοῦτο, τὰ σώματα ἐνεργοῦν σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν (ἀλλὰ εἶναι ἀδύνατον) ψυχές. Καὶ οἱ ψυχές ἐνεργοῦν σὰν νὰ μὴν ὑπῆρχαν σώματα. Καὶ τὰ δύο ἐνεργοῦν σὰν τὸ ἓνα νὰ ἐπιδροῦσε πάνω στὸ ἄλλο.

82. °Ως πρὸς τὰ πνεύματα ἢ τίς ἔλλογες ψυχές, μολοντί βρῖσκω ὅτι κατὰ βάθος ὑπάρχει τὸ ἴδιον πράγμα σὲ ὅλα τὰ ζωντανὰ καὶ τὰ ζῶα, ὅπως ἤδη εἶπαμε (δηλ. ὅτι τὸ ζῶο καὶ ἡ ψυχὴ δὲν ἀρχίζουν παρὰ μὲ τὸν κόσμον καὶ δὲν τελειώνουν παρὰ μὲ τὸν κόσμον), ὑπάρχει ὡστόσο στὰ ἔλλογα ζῶα τοῦτο τὸ ιδιαίτερον, ὅτι τὰ μικρὰ τοὺς σπερματικά ζῶα, ἐν ὅσῳ εἶναι σπερματικά, ἔχουν μόνον συνηθισμένες ἢ αἰσθαντικὰς ψυχές, ἀπὸ τὴν στιγμὴ ὅμως ποὺ τὰ ἐκλεγμένα, γιὰ νὰ τὰ ποῦμε ἔτσι, φθάσουν μὲ πραγματικὴ σύλληψη στὴν ἀνθρώπινη φύση, οἱ αἰσθαντικὰς τοὺς ψυχές ἀνυψώνονται στὸν βαθμὸ τοῦ λόγου καὶ στὴν προνομιακὴ θέσση τῶν πνευμάτων. (Θεοδ. §91, 397.)

83. Ἀνάμεσα σὲ ἄλλες διαφορὲς ποὺ ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν συνηθισμένων ψυχῶν καὶ τῶν πνευμάτων, καὶ ἐπεσήμανα ἥδη ἓνα μέρος, ὑπάρχει ἀκόμη καὶ τούτη, ὅτι γενικὰ οἱ ψυχὲς εἶναι ζωντανοὶ καθρέφτες ἢ εἰκόνες τοῦ σύμπαντος τῶν δημιουργημάτων. Ἀλλὰ τὰ πνεύματα εἶναι καὶ εἰκόνες τῆς ἴδιας τῆς θεότητος ἢ τοῦ ἴδιου τοῦ αὐτουργοῦ τῆς φύσης, ἱκανὰ νὰ γνωρίσουν τὸ σύστημα τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ μιμηθοῦν κάτι ἀπ' αὐτὸ μὲ ἀρχιτεκτονικὰ δείγματα· γιατί κάθε πνεῦμα εἶναι σὰν μικρὴ θεότητα μέσα στὸν τομέα του. (Θεοδ. §147.)

84. Αὐτὸ εἶναι ποὺ καθιστᾷ τὰ πνεύματα ἱκανὰ νὰ εἰσέλθουν σὲ κάποια μορφή κοινωνίας μὲ τὸν Θεό. Καὶ ὁ Θεὸς εἶναι ὡς πρὸς αὐτά, ὄχι μόνο ὅ,τι ὁ ἐφευρέτης πρὸς τὴν μηχανή του (αὐτὸ ποὺ ὁ Θεὸς εἶναι ὡς πρὸς τὰ ἄλλα δημιουργήματα) ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὅ,τι εἶναι ὁ ἡγεμόνας γιὰ τοὺς ὑπηκόους του ἢ καὶ ὁ πατέρας γιὰ τὰ παιδιὰ του.

85. Ἀπ' αὐτὸ εὐκόλα συμπεραίνουμε ὅτι ἡ συναρμογὴ ὄλων τῶν πνευμάτων πρέπει νὰ συνθέτει τὴν πολιτεία τοῦ Θεοῦ, δηλαδὴ τὸ τελειότερο δυνατὸ κράτος ὑπὸ τὸν τελειότερο μονάρχη. (Θεοδ. §146. Σύνοψ. 2.)

86. Αὐτὴ ἡ πολιτεία τοῦ Θεοῦ, αὐτὴ ἡ ἀληθινὰ καθολικὴ μοναρχία, εἶναι κόσμος ἠθικὸς μέσα στὸν φυσικὸ κόσμο καὶ τὸ ὑψηλότερο καὶ πιὸ θεῖο ἀπὸ τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ. Σ' αὐτὸ συνίσταται ἀληθινὰ ἡ δόξα τοῦ Θεοῦ. Ἡ δόξα τούτη δὲν θὰ ὑπῆρχε ἂν τὰ πνεύματα δὲν γνώριζαν καὶ δὲν θαύμαζαν τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴν ἀγαθότητά του. Ὁ Θεὸς ἔχει ἀγαθότητα κυρίως σὲ σχέση μ' αὐτὴν τὴν θεία πολιτεία, ἐνῶ ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμή του ἐμφανίζονται παντοῦ.

87. "Όπως πιδό πάνω καθορίσαμε μιό τέλεια άρμονία άνάμεσα σέ δύο φυσικά βασιλεία, τδ βασιλείο τών ποιητικών αίτίων και τδ βασιλείο τών τελικών αίτίων, πρέπει νά σημειώσουμε έδω μιό άλλη άρμονία άνάμεσα στδ φυσικό βασιλείο τής φύσης και τδ ήθικό βασιλείο τής χάριτος, δηλαδή άνάμεσα στδν Θεό ως άρχιτέκτονα τής μηχανής του σύμπαντος και τδν Θεό ως μονάρχη τής θείας πολιτείας τών πνευμάτων. (Θεοδ. §62, 74, 118, 248, 112, 130, 247.)

88. Μέ τήν άρμονία αύτή τά πράγματα όδηγοϋν στήν χάρη άπό τίς ίδιες τίς όδούς τής φύσης. Καί ή ύφήλιος αύτή, π.χ., πρέπει νά καταστραφεϊ και νά έπισκευασθεϊ κατά τίς στιγμές πού τδ άπαιτεϊ ή κυβέρνηση τών πνευμάτων, για τδν κολασμό τών μέν και τήν άνταμοιβή τών δέ. (Θεοδ. §18 κ.έ., 110, 244, 245, 340.)

89. Μποροϋμε νά ποϋμε άκόμη ότι ό Θεός ως άρχιτέκτων ίκανοποιεί καθ' όλα τδν Θεό ως νομοθέτη. Κι έτσι οί άμαρτίες πρέπει νά συνεπιφέρουν τήν ποινή τους κατά τήν τάξη τής φύσης κι άκόμη χάρη στήν μηχανική δομή τών πραγμάτων. 'Επίσης, οί ώραιες πράξεις θά έφέλκουν τίς άνταμοιβές τους δια μέσου τών μηχανικών όδών σέ σχέση πρδς τά σώματα, μολονότι κάτι τέτοιο δέν μπορεϊ και δέν πρέπει νά συμβαίνει πάντοτε έπί τόπου.

90. Τέλος, ὑπὸ τὴν τέλεια αὐτὴ κυβέρνησις, δὲν θὰ ὑπῆρχε καμιὰ ἀγαθὴ πράξις χωρὶς ἀνταμοιβή, καμιὰ κακὴ πράξις χωρὶς κολασμό· καὶ ὅλα πρέπει νὰ ἀπολήγουν στὸ ἀγαθὸ τῶν καλῶν, δηλαδὴ ἐκείνων ποὺ δὲν εἶναι δυσαρρ-στημένοι μέσα σ' αὐτὸ τὸ μεγάλο κράτος, ἐκείνων ποῦ, ἀφοῦ ἔπραξαν τὸ κατῆκον τους, ἐμπιστεύονται τὴν πρόνοια καὶ ἀγαποῦν καὶ μιμοῦνται κατὰ πῶς πρέπει τὸν αὐτουργὸν κάθε ἀγαθοῦ καὶ μὲ εὐχαρίστηση θεωροῦν τὶς τελειότητές του, ὅπως ὑπαγορεύει ἡ φύσις τῆς ἀληθινῆς καθαρῆς ἀγάπης, χαιρόμαστε γιὰ τὴν εὐτυχία ἐκείνου ποὺ ἀγαπᾶμε. Γι' αὐτὸ καὶ τὰ σοφὰ καὶ ἐνάρετα πρόσωπα κατατείνουν πρὸς ὅ,τι φαίνεται σύμφωνο μὲ τὴν τεκμαιρόμενη ἢ προηγούμενη θεία βούληση ἀλλὰ ἀρκοῦνται συνάμα σὲ ὅ,τι ὁ Θεὸς ἀφήνει νὰ συμβεῖ μὲ τὴν μυστικὴ, ἐπόμενη καὶ ἀποφασιστικὴ βούληση. Καὶ ἀναγνωρίζουν ἔτσι ὅτι, ἂν μπορούσαμε νὰ νοήσουμε ἐπαρκῶς τὴν τάξιν τοῦ σύμπαντος, θὰ βρῖσκαμε ὅτι ξεπερνᾶ ὅλους τοὺς πόθους καὶ τῶν πιὸ σοφῶν κι ὅτι εἶναι ἀδύνατον νὰ τὴν βελτιώσουμε. * Ὅχι μόνο γενικὰ γιὰ τὸ ὅλο ἀλλὰ καὶ γιὰ μᾶς τοὺς ἴδιους, ἂν εἴμαστε προσηλωμένοι ὅπως πρέπει στὸν αὐτουργὸν τοῦ ὅλου, ὄχι μόνο ὡς τὸν ἀρχιτέκτονα καὶ τὴν ποιητικὴ αἰτία τοῦ εἶναι μας, ἀλλὰ ἀκόμη καὶ ὡς τὸν κύριό μας καὶ τὴν τελικὴ αἰτία: αὐτὴ πρέπει νὰ ἀποτελεῖ τὸν σκοπὸ τῆς βουλήσεώς μας καὶ μόνη μπορεῖ νὰ ἀποτελέσει τὴν εὐτυχία μας. (Θεοδ. §134 τέλος, Θεοδ. Εἰς. 278.)